

Kırgız Ulusal Oyunları

Erhan Taşbaş*

Aymira Maratkızı**

Kırgız oyun kültürü içerisinde yer alan, geleneksel yaşam tarzının bir yansıması olarak ya da çeşitli şekillerde bireyi yetiştirme gibi amaçlarla ortaya çıkmış olan ulusal oyunlar, kültürel yaşamı değişik bir açıdan değerlendirmek için malzeme sunmaktadır. Örneğin "korgol (keçi dışkısı)" ile oynanan "Tokuz Korgol" oyunu, eski zamanlarda köylere saldıran kurtları ortadan kaldırmak için ava çıkan Kırgızların zaman içerisinde bu avı sembolik olarak sürdürmesinin sonucunda ortaya çıkan "Kök börü" oyunu ya da bireyleri genç yaşta ata binmeye ve ok-yay kullanmaya alıştırmamanın bir yolu olan "Kunan Çabış", "Cambı Atuu" gibi oyunlar bu kültürel malzemenin geleneksel yaşam tarzını yansıtır, destekler ve besler nitelikte olduğunun göstergesidir. Bu çalışmada yer alan oyunların isimleri Aktan Tımbekov¹ ve Satı Toktorbayev'in² eserlerinden belirlenen tasnife uyarlanarak seçilmiştir.

Kırgız ulusal oyunları bu çalışmada,

- A. *Çocuk Oyunları (5-15 yaş aralığı)*
- B. *Kız Oyunları (15 yaş üzeri)*
- C. *Erkek Oyunları (15 yaş üzeri)*
- Ç. *Kız-Erkek Karışık Oyunlar (15 yaş üzeri)*
- D. *Zekâ Oyunları* olarak tasnif edilmiştir.

* Erhan Taşbaş

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Türkiye Türkçesi Öğretmeni, Bişkek.
erhan.tasbas@hotmail.com

** Aymira Maratkızı

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Kırgız Türkçesi Öğretmeni, Bişkek.

¹ Aktan Tımbekov, *Kırgızdın Uluttuk Oyundarı*, Kırgız Uluttuk İlimder Akademiyası Kol Cazmalar Fondu No: 134/K342, Bişkek.

² Satı Toktorbayev, *Öspürümdör Oyundarı*, Bişkek 1991.

Zekâ oyunları geniş kapsamlı oldukları ve her gruptaki oyuncuların oynayabileceği türden olmaları itibariyle ayrı bir başlık altında verilmiştir. Tasnif yapılırken yaş ortalamaları ve oyuncu sayıları genellenerek verilmiştir. Dolayısıyla oyuncuların yaşı ve sayısı verilenlerden birkaç basamak aşağıda ya da yukarıda da olabilmektedir.

A) Çocuk Oyunları

1. Ak Terek, Kök Terek/El Çabar/Çartek

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7-15

Oyuncu sayısı: 20-30

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılır ve bir çizgi boyunca karşılıklı dizilerek el ele tutuşurlar. Takımlardan birinin oyuncuları ellerini kaldırıp indirerek

“*Ak terek, kök terek bizden sizge kim gerek* (Ak kavak, yeşil kavak bizden size kim gerek)” derler. Karşı takım da birisini seçerek cevap verir:

“*Ketirekey Kerimbek, kelsin bizge tezirek* (Kısa boylu Kerimbek, gelsin bize çabucak)”.

Seçilen kişi karşı takıma doğru koşar ve el ele tutuşan iki kişinin arasından geçmeye çalışır. Eğer geçebilirse bu iki kişiyi alıp kendi takımına katar. Geçemezse karşı takıma geçer. Takımlardan birinde tek kişi kalıncaya kadar oyun devam eder.

2. Asan Karılapay

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 6-12

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: Cooluk (baş örtüsü)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılır. İki takımdan birer oyuncu çıkar ve gözleri bağlanır. Oyunculardan biri “*Asan karı*” der; diğeri de “*lappay*” diye ona cevap vermek zorundadır. Bu şekilde belli aralıklarla oyunculardan biri diğeri yakalamaya, bir diğeri de ondan kaçmaya çalışır. Diğer oyuncuyu yakalayan kişi takımına puan kazandırır.

Yakalayamadığı takdirde puanı karşı takım kazanır. Oyun sonunda en çok puanı toplayan takım kazanmış sayılır.

3. Butka Kişen Salmay

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7-13

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: Cooluk (baş örtüsü)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılırlar. Hakem oyunculardan birinin ayaklarını baş örtüsüyle birbirine bağlar. İki takım oyuncuları hakemin işaretiyle bu oyuncunun ayağına dokunmak üzere koşarlar. Ebe olan oyuncunun ayağına dokunan en son oyuncu hakem tarafından ayaklarından bağlanır. Oyun bu şekilde devam eder. Oyuncusu en çok ebe olan takım kaybetmiş sayılır.

4. Cambı Atmay

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7-15

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: Top, taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluştururlar. Oyun sahasına 7 taş üst üste dizilir. Takımlardan biri 5-6 m uzaklıkta, diğeri de taşların arkasında durur. Uzaktaki takımın oyuncularından biri topla taşları devirmeye çalışır. Taşlar devrildikten sonra diğerk arkadaşlarıyla birlikte taşları eski şekliyle dizmeye çalışır. Diğerk takım oyuncuları da rakip oyuncuların taşları dizmesine engellemek için topla onları kovalarlar. Topla vurulan oyuncu oyundan çıkar. Taşların hepsini dizene ya da karşı takımın tüm oyuncularını topla vuran takım kazanmış sayılır.

5. Cedirmek

Kim: Erkek

Yaş: 5 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2 ya da gruplar hâlinde

Oyunda kullanılanlar: Çükö (aşık kemiği)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular ellerindeki çüköleri (aşık kemiği) birer birer yere atarlar. Kemiğin yerde alacağı biçime göre (bu şekiller *çik, bök, taa, alçı* olarak adlandırılırlar) oyunculardan biri galip gelir. Kazanan oyuncu diğerinin *çükösünü* alır. Oyunculardan birinin *çükösü* bittiğinde oyun sona erer.

6. Cip Kırkmay/Kesmey

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 8-15

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: İp, makas; kalem, meyve, şeker vb.

Oynanış biçimi ve amacı: 2-3 metre boyundaki bir ip iki ucundan iki direğe bağlanır. Bu ipe, ucunda kalem, meyve, şeker vb. nesnelere olan 20-25 cm uzunluğunda başka ipler bağlanır. Oyuna ilk başlayacak olan grubun temsilcisinin gözü bağlanır ve eline bir makas verilip olduğu yerde döndürülerek bırakılır. Oyuncu, iplere bağlı duran nesnelere birinin bağlı olduğu ipi kesebilirse ipin ucunda duran nesneyi kazanmış ve grubuna puan kazandırmış olur. İpte bir şey kalmayınca oyun biter ve en fazla puan toplayan takım kazanmış olur.

7. Kaçma Top

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7-16

Oyuncu sayısı: 20-30

Oyunda kullanılanlar: Sopa, top

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takıma ayrılırlar. 30-40 m aralığında iki çizgi çizilir. Takımlar bu iki çizginin arkasına geçer. Takımlardan biri topu mümkün olduğunca uzağa atmaya diğeri de en öabuk şekilde topu tutmaya çalışır. Bunun için topu kullanacak takımdan iki kişi seçilir. Biri topu havaya atgar, diğeri de elindeki sopayla ona vurur. Topa vurduktan sonra kendi takımındaki diğere oyuncular karşı takımın bulunduğu çizgiye varıp geri dönmeye çalışır. Bu sırada diğere takımın oyuncuları topu yakalayıp diğere takımın oyuncularına topla vururlarsa topu atma sırası onlara geçer ve bir sayı kazanırlar.

Şayet hiç kimseye topla vuramazlarsa diğer takım sayı kazanır. Bu şekilde oyun sonunda en çok sayı toplayan takım kazanmış sayılır.

8. Kan Talamay

Kim: Erkek

Yaş: 9-15

Oyuncu sayısı: 10-20

Oyunda kullanılanlar: Çükö (aşık kemiği)

Oynanış biçimi ve amacı: Bu oyunda çüköler “han” ve “at”ları simgeler. Oyuncular atları simgeleyen birer çüköyü yere bırakırlar. Bir de “han”ı simgeleyen bir çükö yere koyulur. Bir oyuncu tüm çüköleri avcuna alıp yere atar. Oyuncular yere saçılan çükölerden “han”ı simgeyeni kapmaya çalışırlar. “han”ı yakalayan kişi oyuna ilk olarak başlar. Bu oyuncu yerde aynı biçimde yatan çükölerden birini alıp belirli bir mesafeden benzer biçimde duran diğer çüköyü vurmaya çalışır. Elindeki çükönün eşini vurduğu takdirde onun sahibi olur. Oyun sonunda en çok çüköyü toplayan kazanmış sayılır.

9. Kayırmak

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7-13

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: İp, kum, torba

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluştururlar. Bir ipin ucuna içi kum dolu bir torba bağlanır. Oyunculardan biri ipin ucundan tutar. Diğer oyuncular daire şeklinde bu oyuncunun etrafında dizilirler. Ortadaki oyuncu ipi kendi ekseni etrafında çevirmeye başlar. İki takım oyuncuları ipe değmemek için ipin üzerinden atlarlar. İpe değen oyuncu ortaya geçerek ipi çevirmeye başlar. Hangi takımdan daha çok oyuncu ortaya geçerse o takım kaybetmiş sayılır.

10. Kulakka Çapmay

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 6-12

Oyuncu sayısı: 10-20

Oyunda kullanılanlar: Cooluk (baş örtüsü) veya top

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takıma ayrılırlar. Hakem elindeki topu ya da top biçiminde sarılmış baş örtüsünü havaya fırlatır. Oyuncular havaya atılan topu yakalayıp hakeme ulaştırmayı amaçlarlar. Hakem uzaktaysa topu kendi takımından birisine atıp onun ulaştırmasını da sağlayabilir. Diğer takımın oyuncuları da topu rakip oyuncudan alıp hakeme ulaştırmaya çalışır. Topu rakip oyuncudan kapan kişi rakibinin kulağına hafifçe vurmak zorundadır. Oyun sonunda rakip oyuncuların kulağına en çok vuran takım kazanmış sayılır.

11. Tap Tap Kara Kuş Taba Albasan Otko Tüş

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 5-14

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: Cooluk (baş örtüsü)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluşturur. Bir gruptan bir oyuncunun közü bağlanır. Karşı takımdan bir kişi gelerek oyuncunun alnına fiske vurup diğer oyuncular arasına saklanır. Oyuncu kendisine vuran kişiyi bulursa bulduğu kişiyi kendi takımına katar. Bulamadığı takdirde karşı takım tarafından bu oyuncuya bir ceza verilir. Oyun sonunda takımlardan birinde 1 oyuncu kaldığında ya da az oyuncusu kalan takım oyunu bıraktığında yenilmiş sayılır.

12. Urmay Top

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 10-15

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: Top

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takıma ayrılır. Her oyuncu ellerindeki topun çapında birer çukur kazarlar. Takımlardan birinin ilk oyuncusu kendilerine ait olan çukurlara 1 m mesafeden topu atarak çukura sokmaya çalışır. Top çukurlardan birine girerse kaçmaya başlarlar ve karşı takım oyuncuları topla birlikte rakiplerini yakalamaya çalışırlar. Yakalanan oyuncunun çukuruna bir taş atılır. Takımlar birini vurabilmek için bir kez top atma hakkına

sahiptir. Oyuncu attığı topa rakibini vuramazsa onun çukuruna taş atılır. Oyun sonunda hangi takımın oyuncularına ait çukurlarda daha çok taş varsa o takım kaybetmiş sayılır.

B) Kız Oyunları

1. Akıynek (Ak İynek/Akıya)

Kim: Kız

Yaş: 10 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2 kişi ya da grup olarak

Oynanış biçimi ve amacı: İki rakip grubun birbirlerine manzum sataşmalarla galip gelmeye çalıştığı bir oyundur. Oyunda gruplar karşı tarafla alay ederek, onları eleştirerek, bazen küçük düşürerek alt etmeye çalışır.

<i>Seni bolso köp kızdar</i>	“Sana ise tüm kızlar
<i>Kiyimin taza kiye albas</i>	Temiz giyinemeyen
<i>Kiyse da taza cürö albas</i>	Giyse de temiz tutamayan
<i>Köynögünö süt tamgan</i>	Elbisesine süt damlatan
<i>Tak bolso da köynöğü</i>	Leke olsa da giysisi
<i>Tazalap cuup albagan</i>	Temizleyip yıkayamayan
<i>Tazalıkka sarañ kız dep cüröt...</i>	Temizlik cimrisi kız derler...”

2. Ayaldardın Küröşü

Yaş: 17 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oynanış biçimi ve amacı: Eski oyunlardan biridir. Bu oyun, erkeklerin yaptığı güreşe göre daha geniş kurallarla oynanır. Rakip oyuncular birbirlerinin saçlarından, kullarından, boynundan tutabildikleri gibi yenişememe durumunda karşı tarafın omzundan ısırarak da mümkündür. Rakibini düşürüp hareketsiz bırakan oyuncu kazanmış sayılır.

3. Ayaldardın Sayışı

Yaş: 17 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Nayza (mızrak), at

Oynanış biçimi ve amacı: At üzerindeki iki oyuncunun ellerinde mızraklarla birbirlerine doğru ilerlemesi ve rakibi düşürüp oyuna tekrar katılamayacak duruma getirmesi esasına dayanan oyun türüdür. Bunun için rakibini attan düşüren oyuncu onun tekrar ata binmesini engellemek için elindeki nayzayı onun göğsüne bastırır. Rakibini hareketsiz bırakan oyuncu kazanmış sayılır.

4. Beş Taş (Top Taş)

Yaş: 7-17

Oyuncu sayısı: 2-10

Oyunda kullanılanlar: 5 adet taş

Oynanış biçimi ve amacı: 10 aşamadan oluşur. Oyuncular 5 taşı her aşamaya göre çeşitli biçimlerde toplarlar. Tüm aşamaları ilk önce bitiren oyunu kazanmış sayılır.

5. Kelin Carış/Kız Carış

Yaş: 13-21

Oyuncu sayısı: 5-6

Oyunda kullanılanlar: At

Oynanış biçimi ve amacı: 1 km uzunluğundaki yarış sahasında kızların at üzerinde daha önce belirlenmiş olan hedefe ilk önce varma amacıyla gerçekleştirdikleri oyundur.

C) Erkek Oyunları

1. At Çabış

Yaş: 8 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 4-10

Oyunda kullanılanlar: At

Oynanış biçimi ve amacı: 1200-5000 m aralığındaki yarış alanında bitiş noktasına ilk olarak varma amacıyla oynanan at yarışıdır. Bazen belirli bir zaman aralığında hedef noktaya varma şeklinde de düzenlenebilir.

2. At Kalya

Yaş: 15 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2 kişi ya da grup hâlinde

Oyunda kullanılanlar: Taş

Oynanış biçimi ve amacı: İki oyuncudan biri ilk olarak sırt üstü yatar. Bir kolunu yukarı kaldırır. Oyuncunun eline içinde 2 ila 5 kg arasında değişen ağırlıklara sahip taşların bulunduğu poşet verilir ve oyuncu bu poşeti başının üzerinden arkaya doğru fırlatır. Daha sonra sıra öbür oyuncuya geçer. Taşı en uzak noktaya atan oyuncu kazanmış sayılır.

3. Buka Tartış/İt Tartış/Süyrötmö

Yaş: 13 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: İp

Oynanış biçimi ve amacı: İki oyuncu 10-16 metrelik ipin iki ucunda dururlar. İkisinin arasına bir çizgi çizilir. Oyuncular ipi önce boyunlarından ve sonra bacak aralarından geçirerek karşıt yönlere doğru dört ayak şeklini alıp birbirlerini çekerek ilerlemeye çalışırlar. Rakibini çizginin diğer tarafına kadar çekebilen oyuncu kazanmış sayılır.

4. Caa Tartmay

Yaş: 7 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: Ok, yay

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılır. Oyun sahasına üzerine herhangi bir hedef nesne asılı bir direk dikilir ve direğe 25 m uzaklıkta bir çizgi çizilir. Takımlar çizgiyi geçmemek şartıyla hedefi okla vurmaya çalışırlar. Hangi takım hedefe daha çok isabet ettirirse o takım kazanmış sayılır.

5. Cambı Atuu

Yaş: 15 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2 kişi ya da grup hâlinde

Oyunda kullanılanlar: At, cambı (kâğıt ya da kontrplaktan yapılmış kuş biçiminde maket), ok ya da tüfek

Oynanış biçimi ve amacı: Kare biçimindeki 500 m²'lik bir alanın bir köşesine 10-15 metre uzunluğunda bir direk dikilir ve onun başına “cambı” adı verilen maket bağlanır ve oyuncular hakemin verdiği işaretle bu direğe yaklaşırlar. Direğe 70-75 m kala oklarıyla ya da duruma göre tüfekleriyle hedefteki cambıyı vurmaya çalışırlar. Atın bulunmadığı durumlarda mesafe 100 metreye çıkarılır. Cambıyı vurabilen oyuncu 1 puan kazanır. Oyun sonunda en çok puanı toplayan kazanmış sayılır.

6. Cep Ketti

Yaş: 8-15

Oyuncu sayısı: 20-25

Oyunda kullanılanlar: Çükö (aşık kemiği)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular ellerindeki çüköleri birer birer yere koyarlar. İçlerinden biri bu çüköleri avcuna alıp yere saçar. Çükölerin aldığı şekiller (bu şekiller *çik, bök, taa, alçı* olarak adlandırılırlar.) kazananı ve kaybedeni belirler. Kaybedenler kazananlara birer çükö verir ve yere birer çükö daha bırakır. Oyun sonunda en çok çükö toplayan kazanmış sayılır.

7. Cılañaç Çabısuu

Yaş: 20 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Kamçı

Oynanış biçimi ve amacı: İki oyuncunun ellerindeki kamçılarla birbirlerinin çıplak vücutlarına vurması esasına dayanan bir oyun türüdür. Oyunculardan biri acıya dayanamayıp pes ettiğinde oyun sona erer. Bu da eskiden oynanmış oyunlardan biridir ve eğlenceli toplantılarda taz süzüştürrü oyunundan sonra oynanmış bir oyundur.

8. Corgo Salış

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluşturur. Takımlardan birinden 5 kişi başlarını birbirinin koltuk altından geçirerek arkaya doğru sıra oluştururlar. Diğer takımdan 6 kişi bunların üzerine atlar. Eğer düşerlerse Takımlar yer değiştirir. Şayet alttakiler yıkılırsa öbür takım tekrar diğerlerinin üzerine atlar. En çok yıkılan ya da düşen takım kaybetmiş sayılır.

12. Kalmakça Alış

Yaş: 12 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Kemer

Oynanış biçimi ve amacı: Bir çeşit güreş. İki oyuncu rakibinin ensesinden ve kemerinden tutmak şartıyla onu havaya kaldırmaya çalışır. Güreş boyunca rakibini en çok havaya kaldıran oyuncu kazanmış sayılır.

13. Kol Küröş/Bilek Sınamay

Yaş: 6 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oynanış biçimi ve amacı: Bilek güreşi. İki oyuncu yerden yüksek düz bir yüzeyde ya da yerde karşılıklı olarak dururlar. Dirsekleri yere ya da masa gibi düz bir yüzeye dik gelecek şekilde birbirlerinin ellerini kavrayarak karşı tarafı alt etmeye çalışırlar. Bileği yere ya da masaya değen kişi oyunu kaybetmiş sayılır.

14. Koyon Tebiş

Yaş: 12 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oynanış biçimi ve amacı: İki oyuncu sağ bacakları birbirine değecek şekilde birbirlerine paralel olarak sırt üstü uzanırlar. Aynı anda birbirlerinin sağ elini tutarlar ve bacaklarını yukarı kaldırarak karşı tarafın bacağını bu şekilde yana devirmeye çalışırlar. Rakibini alt eden oyuncu kazanmış sayılır.

15. Kök Börü/Ulak Tartış

Yaş: 15 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: At, kök börü (keçi postu kullanılır)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takıma ayrılır. Oyun, hakemin kök börüyü oyun sahasının ortasına atmasıyla başlar. Oyunda amaç, kök börüyü final çizgisine bırakmaktır. Bunu gerçekleştiren takım bir sayı kazanır. En çok puanı toplayan takım kazanmış sayılır.

16. Kunan Çabuu

Yaş: 10-15

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: Kunan (Tay)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular 1-3 km uzunluğundaki yarış sahasında belirlenen hedefe ilk önce varmaya çalışırlar. Hedefe ilk varan kişi kazanmış sayılır.

17. Kurcun

Yaş: 13-17

Oyuncu sayısı: 10-15

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takıma ayrılırlar. Bir takımdan iki oyuncu ortaya çıkar. Biri dört ayak biçiminde durur. Diğeri de onun üzerine sırt üstü uzanır. Alttaki oyuncu diğeri kaldırabilirse takımına 1 sayı kazandırmış olur. Oyun sonunda en çok sayıyı toplayan takım kazanmış sayılır.

18. Küröş

Yaş: 7 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oynanış biçimi ve amacı: Güreş. İki oyuncunun rakibini, kolu ve koltuk altından tutup yere devirerek alt etmesi esasına dayanan güreş biçimidir. Oyuncular sadece kollarını kullanabilir. Rakibini 15 dakikalık oyun süresi içinde en çok yere düşüren oyuncu kazanmış sayılır.

19. Mañgel Uruu

Yaş: 13 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Mañgel (bir çeşit orak), dal

Oynanış biçimi ve amacı: Bir sopa ya da dalın ucuna duruma göre bulunan elma, bez vb nesnelere sabitlenir. Oyuncular daha önceden belirlenmiş bir uzaklıktan ellerindeki orağı hedefe doğru atarlar. Sopa'nın ucundaki hedefi düşüren oyuncu kazanmış sayılır.

20. Öpkö Çabışuu

Yaş: 20 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Öpkö-kekirtek (atın akciğeri ve yemek borusu), at

Oynanış biçimi ve amacı: At üzerinde oynanan oyunlardan biridir. Yukarıdaki iki oyundan sonra oynanan oyundur. Şölenlerde, toplantılarda kesilen atın akciğeri yemek borusuna bağlı şekilde alınır. Genellikle “Taz süzüştürü” oyununa çıkan oyuncular tarafından oynanmıştır. At üzerindeki oyuncular birbirlerinin çıplak vücutlarına ucunda öpkö bulunan kekirtekle vururlar ve birbirlerini attan düşürene ya da bir diğeri kaçana kadar vuruşmaya devam ederler. Rakibini attan düşürmeyi başaran oyuncu kazanmış sayılır.

21. Taz Süzüştürü

Yaş: 20 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oynanış biçimi ve amacı: İki kel oyuncunun seyircileri güldürmek ve birbirini alt etmek amacıyla boğa gibi karşılıklı koşup başlarını birbirine vurması şeklinde oynanan bir oyun türüdür. Oyunculardan biri pes edip kaçmaya başlayınca ve sınırları daha önce belirlenmiş olan alanın dışına çıkınca oyun sona erer. Eskiden büyük toplantılarda, şenliklerde oynanmış bir oyundur.

22. Tıyn Eñmey

Yaş: 12 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 10-15

Oyunda kullanılanlar: At, tıyn (madeni para)

Oynanış biçimi ve amacı: 100 m uzunluğundaki oyun alanının 50-60 metrelik kısmına kum dökülür ve buraya tıynlar atılır. Oyuncular hedefe doğru giderken yerdeki bu tıynları toplamaya çalışır. Tıynları alırken attan düşen başlangıç noktasından oyuna tekrar katılabilir. Oyun sonunda en fazla tıynı toplayan oyuncu kazanmış sayılır.

Ç) Kız-Erkek Karışık Oyunlar

1. Ak Celek Kızıl Celek

Yaş: 10-15

Oyuncu sayısı: 20-30

Oyunda kullanılanlar: Bayrak

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluştururlar. 40-50 metrelik oyun alanının ortasına bir çizgi çizilir ve alanın iki ucunda birinde kırmızı, diğerinde beyaz olmak üzere iki bayrak direk bulunur. İki takım oyuncularını karşı tarafın bayrağını ele geçirmek üzere koşmaya başlarlar. Karşı takımın yarı sahasında rakibi tarafından yakalanan oyuncu, kendi takımından bir oyuncu kendisine dokunana kadar olduğu yerde bekler. Takım arkadaşı kendisine dokunduğunda oyuna devam eder. Rakibinin bayrağını ele geçirip kendi yarı sahasına ulaştıran takım kazanmış sayılır.

2. Ak Çölmök/Aka Çööl

Yaş: 13-19

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: Çubuk ya da kemik

Oynanış biçimi ve amacı: Bu oyun gece ay ışığında oynanır. Bu yüzden bir kemik ya da beyaza boyanmış çubuk bulunur. Oyuncular iki gruba ayrılır ve takım isimleri belirlenir (Örneğin, cıldız-şumkar). Gruplar aynı tarafa yüzlerini dönerler. Hakem iki takımın arkasına geçerek çubuğu herhangi bir yere fırlatır. Oyuncuların atılan yeri hemen tespit edememesi için aynı anda başka bir noktaya da bir taş atar. Gece karanlığında tüm oyuncular çubuğu arar. Bulan kişi takımının ismini bağırarak daha önceden belirlenmiş bitiş çizgisine doğru koşar. Bu sırada diğer takımın oyuncularını da onun elinden çubuğu kapmaya çalışır. Şayet biri çubuğu almayı başarırsa bu sefer o da takımının ismini söyleyerek koşmaya başlar. Bitiş

çizgisine ulaşan oyuncunun takımı 1 puan kazanır. Oyun sonunda en çok puanı toplayan takım kazanmış sayılır.

3. Aki Çok

Yaş: 9-17

Oyuncu sayısı: 25-30

Oyunda kullanılanlar: İp, çubuk, örtü

Oynanış biçimi ve amacı: Birbirine 2 m uzaklıktaki iki direk oyun alanına dikilir. İkisinin ortasına ip gerilir. İpin üzeri bir örtüyle arkası görünmeyecek şekilde örtülür. Sahanın herhangi bir yerine büyük bir taş koyulur. Oyuncular iki takıma ayrılır. Oyunculardan biri elindeki çubuğu örtünün üzerinden ileriye doğru fırlatır ve tüm oyuncular bu çubuğu yakalamaya çalışır. Çubuğu yakalayıp onunla taşa vuran kişi takımına bir puan kazandırır. Oyun sonunda en çok puanı toplayan takım kazanmış sayılır.

4. Arkan Tartmay

Yaş: 10 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 10-20

Oyunda kullanılanlar: İp

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılır. Oyun oynanacak yere bir çizgi çizilir. Çizgi ortada kalacak şekilde İki takım oyuncuları ipin iki ucunda yer alır. Her iki takımdan iki kişi ipten, diğerleri de takım arkadaşlarının belinden çekmeye başlar. Ortadaki çizgiyi geçen kişinin takımı oyunu kaybetmiş sayılır.

5. Aşkabak

Yaş: 15 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2 kişi ya da grup hâlinde

Oyunda kullanılanlar: Sopa, cooluk (baş örtüsü), kabak ya da top

Oynanış biçimi ve amacı: Oyun alanına 1 m uzunluğunda direk dikilir. Direğin tepesine kabak koyulur. Oyunculardan birinin gözü bağlanır ve direğe 4-5 m mesafe uzaklıkta olduğu yerde döndürülerek bırakılır. Oyuncu elindeki sopayla direğin tepesindeki kabağı (yukarıdan aşağı olacak şekilde vurmak şartıyla) yere düşürmeye çalışır. Bir defada bunu

başaran oyuncu takımına bir puan kazandırır. Oyun sonunda en çok puanı toplayan takım kazanmış sayılır.

6. Çakmak

Yaş: 7-17

Oyuncu sayısı: 2 kişi ya da grup hâlinde

Oyunda kullanılanlar: Taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyunculardan biri avcundaki 15 taşı yaklaşık 0,5 m havaya atar ve iki elinin tersini çevirerek aşağı düşen taşları tutmaya çalışır. Elleri üzerinde kalan taşları bir köşeye ayırır. O taşlardan birini alıp (bu taş “ok” diye adlandırılır) yukarı atar ve o taş aşağı düşene kadar tek eliyle yerdeki taşlardan 5 tanesini bir araya toplamaya çalışır. “Ok”u 3 kez atma hakkı vardır ve 3. Atışında 5 taşı eline almak zorundadır. Şayet 5 taşı toplayamazsa ya da ok yere düşerse sıra diğer oyuncuya geçer. Eğer oyun iki takım hâlinde oynanıyorsa ilk oyuncunun takım arkadaşları onun kaldığı yerden devam eder. Takımdaki diğer oyuncular da yerdeki taşları toplayamazsa taşlardan birini alıp bir köşeye koyar ve o taş muzoo (buzağı) adını alır. Oyun sonunda en fazla muzoosu olan takım kaybetmiş sayılır. İki kişi oynuyorsa yerdeki taşları ilk toplayan kişi kazanmış sayılır.

7. Çikit

Yaş: 9-17

Oyuncu sayısı: 5-10

Oyunda kullanılanlar: Çikit (çomak)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki takım oluşturur. 15-20 cm ve 1 m uzunluğunda iki sopa bulunur. Oyun alanına 2 m çapında bir daire çizilir. Oyunculardan biri yerdeki çomağa elindeki sopayla vurur. Havalanan çomağı elindeki sopayla sektirir. Her vuruşunda 10 puan kazanır. Bulunduğu daireden çıkana kadar sektirme hakkı vardır. Daireden çıkmadan çomağı elindeki sopayla mümkün olduğunca uzağa fırlatır. Karşı takımın oyuncuları çomağı havada yakalarlarsa diğer atıcının saydığı puanlara sahip olmuş olurlar. Şayet yakalayamazlarsa atış sırasının kendilerine geçmesi için çomağı dairenin içine atmak zorundadırlar. Daha önceden belirlenmiş olan puana en erken ulaşan takım kazanmış sayılır.

8. Irgituu

Yaş: 7 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Çubuk, halka

Oynanış biçimi ve amacı: İki oyuncu ellerindeki halkaları 1,5-2 m uzaklıktaki yere sabit çubuğa geçirmeye çalışır. En çok halkayı geçiren oyuncu kazanmış sayılır.

9. Kayım Aytışuu

Yaş: 15-25

Oyuncu sayısı: 10-15

Oynanış biçimi ve amacı: İki rakip gruptan birer oyuncu ortaya çıkar ve manzum atışmalarla birbirlerine üstün gelmeye çalışırlar. Bu oyunda anonim ürünlerden (şiir, destan vb.) yararlanmak da mümkündür. Karşılıklı atışmalarda diğer gruba üstünlük sağlayan takım kazanmış sayılır.

10. Kız Kuumay

Yaş: 15-17

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: At, kamçı

Oynanış biçimi ve amacı: 1-2 km uzunluğundaki yarış alanında bir kız ve bir erkeğin yarıştığı oyundur. Kız erkeğin 20-25 m önünde oyuna başlar. Erkek kıza ulaştığında kızın

yanağından öper. Eğer final noktasına kadar erkek kıızı yakalayamazsa bu kez kız erkeği kovalar ve ona kamçıyla vurur. Eskiden beri süregelen bu oyun, önceleri erkeğin sevdiği kızla evlenmeyi hak ettiğinin bir göstergesi sayılırdı. Bu oyun mutlaka geleneksel Kırgız kıyafetleriyle oynanır.

11. Oodariş/Eñiş

Yaş: 8 Yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: At

Oynanış biçimi ve amacı: Bu oyun kız kıza ya da erkek erkeğe oynanır. Oyun sırasında yen, saç, yaka ve yanaktan tutmak, asılmak ve kol bükme yasaktır. Bu kurallar dahilinde rakibini attan düşüren kişi kazanmış sayılır.

12. Şakek Dümpöldök/Kara Koyum Dümpöldök

Yaş: 10-15

Oyuncu sayısı: 15-20

Oyunda kullanılanlar: İp, örtü, cooluk (baş örtüsü)

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular iki gruba ayrılır. Gruplardan birinin bir oyuncusu dışında tüm üyeleri büyük bir örtünün altına girerler. Dışarıda kalan oyuncu içeridekilere 4-5 metre uzunluğunda bir ip uzatır ve ipi bırakmadan takım arkadaşlarının etrafında koşar ve ellerindeki baş örtüleriyle örtünün altındaki arkadaşlarına vurmaya çalışan rakip takımın oyuncularını yakalamaya çalışır. Rakip takımın oyuncuları örtü altındaki oyunculardan birine vurabilirlerse o kişi oyundan çıkar. Şayet ipi tutan oyuncu rakip takımın oyuncularından birini yakalarsa o oyuncu oyundan çıkar ve kalan kişilerden bir kişi dışarda kalmak üzere örtünün altına bu kez onlar girer. Oyun bu şekilde takımlardan birinde tek oyuncu kaldığında oyun sona erer.

13. Töö Çeçmey

Yaş: 20 yaş üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: At, deve

Oynanış biçimi ve amacı: Oyun meydanına, üzerinde çeşitli değerli mallar bulunan deve ile bir at ayrı kazıklara yularlarından bağlanır. Bir kadın ve bir erkek çırılçıplak vaziyette oyun meydanına gelir. Kadın, devenin yularını çözmeye çalışır. Erkek de onu taciz ederek yuları çözmeye engel olmaya çalışır. Kadın oyuncu devenin yularını çözerse devenin ve üzerindeki değerli eşyaların sahibi olur. Şayet erkek oyuncu onun yuları çözmeye izin vermezse atın sahibi olur. Bu oyun müstehcen olması nedeniyle 19. yüzyıl başlarında Kurmancan Datka zamanında yasaklanmıştır.

D) Zekâ Oyunları

1. Börü Taş

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 10 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: 22 taş ve tahta

Oynanış biçimi ve amacı: Üzerinde 25 küçük çukur bulunan tahta ve 2 kurt ile 20 koyunu simgeleyen 22 taş ile oynanır. Oyunculardan biri koyunları kurtlardan korumaya çalışırken kurtların sahibi olan oyuncu da rakibinin koyunlarını ele geçirmeye çalışır.

2. Burç

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 5 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: 24 taş ve tahta

Oynanış biçimi ve amacı: Santraç tahtası üzerinde 12 beyaz ve 12 siyah taş ile oynanır. Oyuncular taşlarını tahtanın sol köşelerine dizerler. Oyunda amaç, rakibin taşlarının bulunduğu köşeye kendi taşlarını ilk olarak yerleştirmektir.

3. Çatıraş

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, 32 taş

Oynanış biçimi ve amacı: Üzerinde üçgen biçiminde, birbirine çizgilerle bağlanmış 35 çukur bulunan oyun tahtasına her iki oyuncu ellerindeki 16’şar taşı dizer. Oyuncular birbirinin taşlarının üstünden atlayarak karşı tarafın taşlarını tüketmeye çalışır. Rakibin taşlarının bulunduğu ilk sıraya ulaşan taş “saka (dama)” olur. Dama oyununa benzemektedir, fakat farklı olarak taşların üçgen sıralar nedeniyle çapraz ilerleme şansı da vardır. Oyun sonunda az taşı kalan oyuncu kaybetmiş sayılır.

4. Çatıra Taş

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 7 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, 18 taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular kendilerine ait olan 9’ar taşı sırayla, üzerine iç içe 3 kare çizilmiş oyun tahtasına, çizgilerin kesişim noktalarına gelmek şartıyla yerleştirirler. Oyunda amaç, taşları rakibin taşlarına engel olarak tahtanın ortasında yer alan kare şeklindeki “daban” isimli yere yerleştirmektir. Oyun sonunda rakibinin taşlarını engelleyerek taşlarını gerekli yerlere yerleştirebilen oyuncu kazanmış sayılır.

5. Katar

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 10 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, 18 taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular, üzerinde 25 çukur bulunan tahtanın kendilerine ait kısmına ellerindeki 9 taşı yerleştirirler. Tahtanın orta kısmında 7 çukur boş bırakılır. Oyuncu, tahta üzerine taşlarını üçlü diziler hâlinde yerleştirmeye çalışırken aynı zamanda rakibinin bunu yapmasına da engel olmaya çalışır. Oyuncular üçlü diziyi oluşturdukça rakibinin bir taşını alır. 2 taşı kalan oyunu kaybeder.

6. Kışte

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 6 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, 32 taş

Oynanış biçimi ve amacı: Satranç oyununun bir biçimi. Bu oyunda farklı olarak “rok” ve “at” ile mat etme hamleleri bulunmaz. Bunun dışında Han “şah” adlı taşın bir kez L şeklinde hamle yapma şansı vardır ve “mat”tan önce “şah” yerine “kiş” uyarısı yapılır.

Taşların isimleri; han “şah”, baatır “vezir”, uruk aksakalı “kale”, töö “fil”, at, cooker/mergençi/piyada “piyon”dur.

7. Tokuz Korgol/Tokuz Kumalak

Yaş: 6 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular 162 taşı, üzerinde karşılıklı olarak 9 çukur ve “üyçö” denilen taş toplama yuvası bulunan oyun tahtasına her çukura 9 taş gelecek şekilde dizerler. İlk başlayan oyuncu bir çukurdaki taşları alıp her çukura bir taş bırakarak saat yönünün tersi yönünde ilerler. Son bıraktığı taş rakibinin çukurundaki taşları çiftlerse o çukurdaki taşları alıp üyçöye koyar. Rakibinin çukurundaki 2 taşı 3’leyen kişi o çukurun sahibi olur ve o çukura “tuz” adı verilir. Rakip oyuncu oradan her geçtiğinde “tuz” a bir taş bırakır ve o taş diğer oyuncunun olur. Bu şekilde oyun sonunda üyçösünde en çok taş toplayan oyuncu kazanmış sayılır

8. Uyum Tuudu

Kim: Kız-erkek karışık

Yaş: 6 yaş ve üzeri

Oyuncu sayısı: 2

Oyunda kullanılanlar: Tahta, 50 taş

Oynanış biçimi ve amacı: Oyuncular, karşılıklı olarak 6’şar çukur bulunan oyun tahtasına ellerindeki 25 taşı, bir çukuru boş bırakıp diğer 5 çukura 5’er tane olmak üzere yerleştirirler. Oyunculardan biri bu 5 çukurdan birinde bulunan taşları alır ve her bir çukura bir taş bırakarak sırayla ilerler. Son taşı bıraktığı çukurdaki taşların sayısını çiftlerse (örneğin, 5 taş bulunan çukura bir taş ekleyip 6’ya tamamladığında) o çukurdaki taşların hepsini alıp kendi önündeki büyük çukura toplar. Eğer oyunculardan biri rakibin çukurunda bulunan tek taşı 2’ye tamamlarsa “uyum tuudu” der ve bu çukur artık oyun boyunca boş bırakılır ve “kısır” olarak adlandırılır. Oyunda amaç, rakibin taşlarını toplamaktır. Oyun sonunda taşı çok olan oyuncu kazanmış sayılır.

Kaynaklar

- Aynakulova, Gülnisa, “Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri”, *Millî Folklor Dergisi*, S. 72, Ankara 2006, s. 95-106.
- Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri, Dinî ve Sosyal Hayat*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Gülbeyaz, Kürşat, “Millî Kırgız Düğünü”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Calalabad 2008, S. 15.
- Kaya, Doğan, “Kırgızlar’ın Millî Oyunu Kökbörü”, *İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı-Makaleler*, İstanbul 2005, s. 303-313.
- Kazakbayev, C., *Kırgız Elinin Oyundarı*, Kırgız Uluttuk İlimler Akademiyası Kol Cazmalar Fondu No: 603/5241, Bişkek.
- Timbekov, Aktan, “Kırgızdardın Uluttuk Oyundarı”, *Kırgızdar*, C. L, Ed. Keneş Cusupov, Bişkek 1993.
- Timbekov, Aktan, *Kırgızdın Uluttuk Oyundarı*, Kırgız Uluttuk İlimler Akademiyası Kol Cazmalar Fondu No: 134/K342, Bişkek.
- Toktorbayev, Satı, *Öspürümdör Oyundarı*, Bişkek 1991.
- Türkmen, Mehmet, Osman İmamoğlu, Leyla Türkmen, “Dünden Bugüne Türklerde Kız ve Kelin Kovuu Oyunu”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, Kırşehir 2005, s. 49-57.
- “Kırgızdın Uluttuk At Oyundarı”, *Jurnal Ruka Pomoşi*, Bişkek 2007, s. 10-13.
- Kaada Salt, *Kırgız Elinin Oyundarı*, Kırgız Uluttuk İlimler Akademiyası Kol Cazmalar Fondu No: 575/5213, Bişkek.